

KRITICKÉ MYSLENIE VO VZŤAHU KU KARIÉROVÝM ROZHODOVACÍM ŠTÝLOM U ADOLESCENTOV

Natália Marková, Tomáš Sollár

Katedra psychologických vied FSvZ UKF Nitra

natalia.markova@ukf.sk

Abstrakt: Cieľom výskumnej štúdie je identifikovať vzťah medzi kritickým myslením a kariérovými rozhodovacími štýlmi. Teoretické východiská práce tvoria koncepty kritického myslenia (Facione, 1990) a kariérových rozhodovacích štýlov (Gati et al., 2012). Výskum bol realizovaný na vzorke 83 respondentov, ktorí boli vo veku 16 – 18 rokov ($M_{vek}=17,28$; $SD_{vek}=3,814$). Kritické myslenie bolo skúmané pomocou Watson-Glaserovho testu hodnotenia kritického myslenia, ktorý skúma zručnosti kritického myslenia. Dispozície kritického myslenia boli skúmané dotazníkom Critical Thinking Disposition Scale (Sosu, 2013) a kariérové rozhodovacie štýly boli skúmané prostredníctvom dotazníka Career decision-making profiles (Gati et al., 2012). Analýzou zozbieraných dát sa zistili významné vzťahy medzi dispozíciami kritického myslenia a kariérovými štýlmi spracovanie informácií, úsilie vložené do rozhodovacieho procesu a snahou o ideálne povolanie. Medzi zručnosťami kritického myslenia a kariérovými štýlmi boli preukázané nevýznamné vzťahy.

Kľúčové slová: kritické myslenie, dispozície kritického myslenia, zručnosti kritického myslenia, kariérové rozhodovanie, kariérové profily, adolescenti

1 ÚVOD

Súčasná digitálna éra prináša neobmedzený prístup k informáciám, ktoré sú pre adolescentov dostupné najmä prostredníctvom sociálnych médií (Luscombe & Duncan, 2023; Batool & Ghayas, 2020; Akosah-Twumasi et al., 2018). Online prostredie tvorí významnú časť ich každodenného života, pretože adolescenti väčšinu svojho voľného času trávajú práve na sociálnych sieťach, kde sú vystavovaní širokému spektru rôzneho obsahu (Anderson & Jiang, 2018). Informácie prezentované na online platformách sú často hodnotovo alebo emocionálne zafarbené, čo zvyšuje pravdepodobnosť, že adolescenti budú pracovať s čiastočnými, skreslenými alebo neoverenými údajmi (Marchi, 2012). Dôležitým aspektom je aj to, že informačné zdroje v online prostredí často zastupujú influenceri či verejne známe osobnosti, ktorých obsah nie vždy prechádza odbornou alebo faktickou kontrolou (Newman et al., 2025). Vystavenie sa takémuto typu obsahu môže formovať presvedčenia adolescentov a následne ovplyvňovať ich každodenné rozhodovanie, najmä ak schopnosť kriticky analyzovať a vyhodnocovať informácie nie je dostatočne rozvinutá (Orhan, 2023). V tomto kontexte predstavuje kritické myslenie nevyhnutnú kognitívnu zručnosť,

ktorá adolescentom umožňuje orientovať sa v prebytku dát, posudzovať dôveryhodnosť zdrojov a interpretovať informácie (Elder & Paul, 2020).

Kritické myslenie predstavuje cieľavedomé využívanie kognitívnych procesov, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť dosiahnutia želaného výsledku pri riešení problémov a rozhodovaní (Halpern, 2014). Podľa slovenských a českých autorov je kritické myslenie dôležitou zručnosťou pri posudzovaní dôveryhodnosti informácií, tvorby úsudkov a adaptívneho zvládania rozhodovacích situácií (Stríženec, 2013; Křivohlavý, 2009; Ruisel, 2008). Facione (1990), ako jeden z najvýznamnejších autorov v téme kritického myslenia, považuje kritické myslenie za zámerné a sebakontrolované hodnotenie, ktoré zahŕňa interpretáciu, analýzu, posudzovanie a vyvodzovanie záverov, pričom sa opiera o dôkazy, metódy alebo kritéria, ktoré toto hodnotenie ovplyvňujú. Hoci je kritické myslenie považované za jednu zo základných kognitívnych zručností 21. storočia (WEF, 2025), výsledky medzinárodných meraní poukazujú na to, že úroveň kritického myslenia medzi adolescentmi na Slovensku zostáva nedostačujúca. OECD (2023) v rámci hodnotenia PISA testovania dlhodobo upozorňuje, že značná časť študentov má ťažkosti s rozlišovaním faktov od názorov, overovaním zdrojov a hodnotením informácií. O to náročnejšie to je, ak sú informácie prezentované v digitálnom prostredí alebo obsahujú zavádzajúce argumentačné stratégie. Tieto výskumné zistenia nám naznačujú, že adolescenti často pristupujú k spracovaniu informácií úsporným spôsobom, prostredníctvom intuície či heuristik (Greenbank, 2014; Gati et al., 2025), čo sa zhoduje s konceptom kognitívnych lakomcov (Stanovich, 2018). Keďže adolescenti často využívajú skratkovité stratégie spracovania informácií, náročné úlohy ako napr. kariérové rozhodovanie, predstavujú pre nich zvýšenú kognitívnu záťaž.

Adolescenti majú tendenciu šetriť kognitívne úsilie, čo ovplyvňuje aj ich každodenné rozhodovanie. Kariérové rozhodovanie je pritom náročný a dlhodobý proces, ktorý si vyžaduje intenzívne spracovanie informácií a porovnávanie rôznych možností v súlade so záujmami, hodnotami a schopnosťami jednotlivca (Gati et al., 2012; Hlaďo, Drahoňovská, 2012). Pre adolescentov je tento proces významnou vývinovou úlohou, ktorá je spojená s prežívaním neistoty, tlakom okolia a zvýšenými nárokmi na kognitívne zdroje (Arbona et al., 2021; Gati & Kulcsár, 2021; Hlaďo, 2015). Vzhľadom na tieto nároky sa výskum kariérového rozhodovania čoraz viac zameriava na spôsoby, akými jednotlivci pristupujú k rozhodovacím úlohám. Výskumy zdôrazňujú, že kariérovému rozhodovaniu nie je možné porozumieť bez zohľadnenia individuálnych rozdielov v spôsobe získavania, spracovania a interpretácie informácií (Gati et al., 2010). Popri teoretických modeloch rozhodovacieho procesu zohrávajú dôležitú úlohu najmä rozhodovacie štýly, ktoré predstavujú typické vzorce správania v rozhodovacích situáciách a odrážajú preferované stratégie jednotlivcov pri hodnotení možností a výbere riešení (Gati et al., 2012).

Predchádzajúci výskum od Harren (1979, p. 125) vníma rozhodovací štýl ako charakteristický spôsob jednotlivca, akým vníma a reaguje na úlohy spojené s rozhodovaním, alebo na spôsob, akým človek pristupuje k samotnému procesu rozhodovania. Ďalej autor uvádza, že človek v procese rozhodovania disponuje jedným, najdominantnejším štýlom. Vychádzajúc z empirie, Gati a kolektív autorov (2010) preto navrhli multidimenzionálny model kariérových rozhodovacích profilov (Career Decision-Making Profiles, CDMP), ktorý opisuje, ako jednotlivci

zhromažďujú, spracovávajú a využívajú informácie pri kariérovom rozhodovaní. Tento model zahŕňa viacero dimenzií, ako je napr. miera zhromažďovania informácií, analytickosť spracovania informácií, tendencia odkladať rozhodnutie či závislosť od názorov iných (Gati et al., 2010; Gati et al., 2012). Aj keď ide o koncepciu známu ako Career decision-making profiles, jednotlivé dimenzie tejto koncepcie predstavujú štýly rozhodovania, preto budeme v našej práci kooperovať pojmom „kariérové štýly“.

Konkrétne pozostáva z 12 profilov (Gati et al., 2012) ako sú:

- **Zhromažďovanie informácií (IG)** – opisuje mieru, do akej sú jednotlivci dôslední pri zhromažďovaní informácií,
- **Spracovanie informácií (IP)** – vyjadruje, do akej miery jednotlivci analyzujú informácie na komponenty a spracúvajú ich podľa týchto komponentov,
- **Lokalizácia kontroly (LOC)** – vzťahuje sa na mieru, do akej jednotlivci veria, že kontrolujú svoju pracovnú budúcnosť a cítia, že ich rozhodnutia ovplyvňujú kariérne príležitosti,
- **Úsilie vložené do procesu (EI)** – odzrkadľuje množstvo času a úsilia, ktoré jednotlivci investujú do procesu rozhodovania,
- **Prokrastinácia (PR)** – opisuje mieru, do akej jednotlivci odkladajú alebo sa vyhýbajú začatiu či pokračovaniu v procese kariérového rozhodovania,
- **Tempo finálneho rozhodnutia (SP)** – vyjadruje potrebný čas, ktorý jednotlivci potrebujú na finálne rozhodnutie po zhromaždení a spracovaní informácií,
- **Konzultovanie s inými (CO)** – vzťahuje sa na frekvenciu, ako často jednotlivci konzultujú s inými počas rôznych fáz rozhodovacieho procesu,
- **Závislosť od iných (DO)** – ide o mieru, do akej jednotlivci očakávajú, že rozhodnutia urobia iní za nich, namiesto toho, aby sami prevzali plnú zodpovednosť,
- **Túžba zapáčiť sa iným (DP)** – reflektuje mieru, do akej sa jednotlivci snažia naplniť očakávania významných osôb (napr. rodičia, partner, priatelia etc.),
- **Snaha získať ideálne povolanie (AI)** – odráža, ako veľmi jednotlivec túži po dokonalom alebo ideálnom povolaní,
- **Ochota ku kompromisu (WC)** – vyjadruje schopnosť a pripravenosť prispôbiť svoje preferencie v situácii, keď je ideálna alternatíva nedostupná.

Neskôr bol pridaný dvanásť kariérový štýl „**využívanie intuície (IN)**“, ktorý je vnímaný ako miera, do akej sa jednotlivci spoliehajú na vnútorné (pocitové) impulzy pri rozhodovaní po tom, čo boli informácie zhromaždené a spracované. V nasledujúcej podkapitole priblížime jednotlivé teoretické a empirické východiská.

1.1 Kritické myslenie vo vzťahu ku kariérovým štýlom

Kritické myslenie je považované za nevyhnutnú zručnosť, ktorá je potrebná pre efektívne rozhodovanie a riešenie problémov. Pre adolescentov predstavuje podporu pri rozhodovaní a prijímaní racionálnych rozhodnutí v súlade s ich cieľmi. Zhromažďovanie a spracovanie informácií sú subdimenziou procesu vyhľadávania informácií, ktorý je v pozitívnom vzťahu

s kritickým myslením (Niza et al., 2022; Saglam, Cankaya, Ucer, Cetin, 2017). Oguz, Saricam (2016) zistili negatívny vzťah medzi externou lokalizáciou kontroly a kritickým myslením. Saracaloglu a Yilmaz (2011) zistili, že zručnosti ako napríklad hodnotenie a spochybňovanie informácií predtým, než im jednotlivec uverí, sú spoločnými charaktaretistikami ako kriticky mysliacich jednotlivcov, tak aj jednotlivcov s interne lokalizovanou kontrolou.

Keďže vyššie opísané kariérové štýly predstavujú preferovaný spôsob získavania, spracovávaní a využívania informácií pri rozhodovaní, prirodzene sa vynára otázka, v akom vzťahu sú jednotlivé kariérové štýly s úrovňou kritického myslenia. Vychádzajúc z teórie možno *predpokladať, že určité kariérové štýly (konkr. IG, IP, interná LOC, EI, SP, CO, AI, WC) budú v pozitívnom vzťahu s kritickým myslením*, pretože zahŕňajú konkrétne zručností kritického myslenia.

Kritické myslenie podporuje autonómne, analytické a reflexívne hodnotenie informácií (Drigas & Mitsea, 2021). Prokrastinácia súvisí s nízkou sebareguláciou a vyhýbaním sa náročným úlohám (Ragusa et al., 2023; González-Brignardello et al., 2023; Valenzuela et al., 2020), akým môže byť aj napríklad rozhodovanie. Zároveň, závislosť od názoru druhých a túžba zapáčiť sa iným odrážajú oslabenú autonómiu a tendenciu prenášať zodpovednosť na druhých (Scott, Bruce, 1995; Baiocco et al., 2009). Intuitívne rozhodovanie u adolescentov reflektuje využívanie heuristík namiesto analytického hodnotenia, ktoré je základnou zručnosťou kritického myslenia (Facione, 1990). Na základe uvedených zistení *očakávame negatívny vzťah medzi kritickým myslením a kariérovými štýlmi (konkr. PR, DO, DP, IN)*.

2 METÓDY

2.1 Výskumná vzorka

Výskumnú vzorku tvorilo 97 participantov, z toho bolo 34 mužov a 63 žien. Po vylúčení outlierov zo vzorky, je počet respondentov 83, z toho 54 žien a 29 mužov. Priemerný vek vzorky je 17,28 (SD=3,814), konkrétne priemerný vek mužov je M=16,82 (SD=1,124) a priemerný vek žien je M=17,54 (SD=4,653). Vekové rozpätie výskumnej vzorky je 16 - 18 rokov. Testovú batériu vyplňali respondenti v online podobe. Výskumný dizajn práce je kvantitatívny, prierezový a korelačný. Ide o exploračno-verifikačnú štúdiu.

2.2 Meracie nástroje

Na získavanie výskumných dát sme použili meracie nástrojov, ktorými sme merali zručnosti kritického myslenia, dispozície kritického myslenia a kariérové rozhodovacie profily.

Úroveň zručnosti kritického myslenia sme merali prostredníctvom skrátenej formy **Watson-Glaserovho testu hodnotenia kritického myslenia**, konkrétne **formou C**. Test pozostáva zo série dvoch testových oblastí, konkrétne interpretácia a hodnotenie argumentov. Celý test je tvorený 9 úlohami a za úspešné vyplnenie testu môžu respondenti získať maximálne 9 bodov. Úlohou respondentov je preveriť každý výrok a určiť správnosť tvrdenia. Išlo o súbor textov, s ktorými sa bežne stretávame v rámci pracovného a spoločenského života.

Dispozície kritického myslenia sme merali škálou **Critical Thinking Disposition Scale** (Sosu, 2013). Škála je tvorená 11 položkami, na ktoré respondenti odpovedali pomocou Likertovej škály v rozsahu od 1 = úplne nesúhlasím po 5 = úplne súhlasím. Dotazník je tvorený dvoma subškálami, kritická otvorenosť (7 položiek) a reflektívny skepticizmus (4 položky).

Career Decision Making Profiles (Gati et al., 2012) je sebvýpovedový dotazník, ktorý obsahuje 39 položiek a tie predstavujú 11 dimenzií rozhodovacích profilov. Pre každú položku boli respondenti požiadaní, aby na 7 bodovej Likertovej stupnici ohodnotili mieru, do akej súhlasia s každým tvrdením (1 = vôbec nesúhlasím, 7 veľmi súhlasím). CDMP obsahuje jednu „cvičnú“ položku („Znepokojuje ma výber odboru alebo povolania“) a dve položky validity, ktoré slúžia k tomu, aby jednotlivci si správne prečítali položky („Snažím sa vybrať možnosť, ktorá je pre mňa najlepšia“ a „Nezáleží mi na tom, aké povolanie budem mať v budúcnosti“).

2.3 Analýza dát

Zozbierané dáta sme analyzovali štatistickým programom JASP 0.95.04. Vzhľadom k distribúcii hodnôt premenných sme na zistenie vzťahu medzi premennými používali Spearmanov a Pearsonov korelačný koeficient.

3 VÝSLEDKY

V tabuľke 1 sa nachádzajú priemerné hodnoty skúmaných premenných, rovnako aj maximálne a minimálne hodnoty. Koeficientami šikmosti a strmosti sme zisťovali normalitu rozloženia dát, na základe ktorých sme používali korelačné koeficienty.

Tab. 1

	M	SD	Skew	Kurt	Min	Max
ZKM	7,807	1,018	-0,383	-0,665	5	9
DKM	44,08	4,266	-0,028	-0,354	34	53
KO	28,69	2,439	-0,183	-0,581	23	33
RS	15,4	2,901	-0,432	-0,525	8	20
IG	3,843	1,451	0,264	-0,758	1,333	7
IP	4,892	1,054	-0,269	-0,871	2,667	7
LOC	3,775	1,57	0,188	-1,025	1	6,667
EI	4,594	1,282	-0,321	-0,27	1	7
PR	4,048	1,825	-0,102	-0,996	1	7
SP	4,024	1,671	-0,188	-0,941	1	7
CO	3,904	1,631	0,183	-1,162	1	7
DO	3,261	1,512	0,428	-0,487	1	7
DP	2,892	1,511	0,581	-0,553	1	6,333

AI	5,924	0,996	-0,902	-0,148	3,333	7
WC	5,028	1,346	-0,75	0,473	1	7
IN	4,317	1,374	-0,289	-0,437	1,333	7

Legenda: M – priemer, SD – smerodajná odchýlka, Skew – koeficient šikmosti, Kurt – koeficient strmosti, Min – minimálna dosiahnutá hodnota, Max – maximálna dosiahnutá hodnota, ZKM – zručnosti kritického myslenia, DKM – dispozície kritického myslenia, KO – kritická otvorenosť, RS – reflektívny skepticizmus, IG – zhromažďovanie informácií, IP – spracovanie informácií, LOC – lokalizácia kontroly, EI – úsilie vložené do procesu, PR – prokrastinácia, SP – tempo prijatia finálneho rozhodnutia, CO – konzultovanie s inými, DO – závislosť od druhých, DP – túžba zapáčiť sa iným, AI – snaha o ideálne povolanie, WC – ochota robiť kompromisy, IN – využívanie intuície, KA – kariérna adaptabilita

V tabuľke 1 sú uvedené deskriptívne štatistiky, ktoré ukazujú, že premenné kritické myslenia majú vyššie priemery a nízku variabilitu, čo naznačuje, že vzorka je v pomerne jednotná. Rozhodovacie štýly naopak vykazujú väčšiu variabilitu. Hodnoty koeficientov šikmosti a strmosti sa pohybujú v prijateľnom rozpätí koeficientov. Celkovo deskriptívne ukazovatele potvrdzujú, že premenné neobsahujú závažné odchýlky a je možné testovať vzťahy medzi premennými.

Tab. 2

		ZKM	DKM	RS	KO
IG	r	0,045	0,156	0,084	0,173
IP	r	0,109	0,505***	0,430***	0,372***
LOC	r _s	-0,168	0,101	-0,029	0,171
EI	r	-0,023	0,510***	0,292**	0,544***
PR	r	-0,091	0,193	0,139	0,171
SP	r	0,008	0,171	0,118	0,159
CO	r _s	-0,012	0,071	-0,05	0,127
DO	r	-0,104	-0,174	-0,171	-0,1
DP	r	-0,122	-0,04	0,071	-0,155
AI	r	-0,091	0,264*	0,029	0,427***
WC	r	-0,017	0,172	0,113	0,167
IN	r	-0,153	-0,129	-0,124	-0,078

Legenda: r – Pearsonov korelačný koeficient, r_s – Spearmanov korelačný koeficient, ZKM – zručnosti kritického myslenia, DKM – dispozície kritického myslenia, KO – kritická otvorenosť, RS – reflektívny skepticizmus, IG – zhromažďovanie informácií, IP – spracovanie informácií, LOC – lokalizácia kontroly, EI – úsilie vložené do procesu, PR – prokrastinácia, SP – tempo prijatia finálneho rozhodnutia, CO – konzultovanie s inými, DO – závislosť od druhých, DP – túžba zapáčiť sa iným, AI – snaha o ideálne povolanie, WC – ochota robiť kompromisy, IN – využívanie intuície, KA – kariérna adaptabilita; ***p<0,001; **p<0,01; *p<0,05

Výsledky ukazujú, že dispozície kritického myslenia (vrátane dimenzií) pozitívne súvisia so štýlom „spracovanie informácií“ a „úsilie vložené do procesu“, čo naznačuje, že jednotlivci s vyššími

dispozíciami kritického myslenia pracujú s informáciami dôslednejšie a vynakladajú vyššie úsilie pri kariérovom rozhodovaní. Dispozície kritického myslenia, ako aj dimenzia s názvom kritická otvorenosť, pozitívne súvisia so snahou o ideálne povolanie, čo môže odrážať tendenciu orientovať sa na hodnotovo náročnejšie alebo ambicióznejšie kariérne ciele. Naopak, medzi zručnosťami kritického myslenia a kariérnymi štýlmi sme zistili nevýznamné vzťahy.

4 DISKUSIA

Cieľom výskumnej štúdie bolo preskúmať vzťah medzi kritickým myslením a kariérovými štýlmi u adolescentov v rámci koncepcie Career Decision-Making Profiles (CDMP) (Gati et al., 2010). Vychádzali sme z predpokladu, že vyššia úroveň kritického myslenia bude spojená s adaptívnejšími štýlmi, ktoré zahŕňajú dôsledné spracovanie informácií, vyššie úsilie v rozhodovaní a premyslený výber kariéry. Zároveň sme očakávali, že kritické myslenie bude negatívne súvisieť so štýlmi ako sú prokrastinácia, závislosť od druhých či preferovaním intuitívneho rozhodovania.

4.1 Kritické myslenie a kariérové štýly

V súlade s teoretickými východiskami sa potvrdili významné vzťahy medzi dispozíciami kritického myslenia a kariérovým štýlom, ktorý odráža racionálnejší a systematický prístup k rozhodovaniu. Dispozície kritického myslenia pozitívne korelovali so štýlmi „spracovanie informácií“ a „úsilie vložené do procesu“, pričom koeficienty preukázali slabé až stredne silné vzťahy ($r \geq 0,292$). Tieto zistenia možno interpretovať tak, že adolescenti, ktorí sú otvorení novým názorom a pohľadom na situáciu, dokážu reflektovať kvalitu argumentov, a taktiež majú tendenciu pracovať s informáciami dôkladnejšie, systematickejšie a investujú do kariérového rozhodovania viac kognitívneho úsilia. Naše výsledky sú v súlade s koncepciami kritického myslenia, ktoré považujú kritické myslenie za predpoklad cielenej práce s informáciami a racionálneho rozhodovania (Facione & Facione, 2013; Halpern, 2014; Paul & Elder, 2020), ako aj s empirickými zisteniami o pozitívnom vzťahu medzi kritickým myslením a vyhľadávaním a spracovávaním informácií (Niza et al., 2022; Saglam et al., 2017).

Zároveň výsledky preukázali pozitívny vzťah medzi dispozíciami kritického myslenia (taktiež dimenziou kritická otvorenosť) a snahou o ideálne povolanie. Z výsledkov vyplýva, že adolescenti, ktorí sú disponovaní ku kritickému mysleniu sa pravdepodobne viac usilujú o hodnotovo konzistentné a ambicióznejšie kariérne ciele. Domnievame sa, že výsledky môžu odrážať vyššiu mieru sebareflexie, či dôraz na odmietanie prvoplánových alebo jednoduchších riešení, v našom prípade prvoplánový výber povolania.

Na rozdiel od dispozícií, zručnosti kritického myslenia sú v nevýznamnom vzťahu s kariérovými štýlmi. Tento nesúlad možno vysvetliť tým, že zručnosti kritického myslenia boli merané výkonovým testom, zatiaľ čo kariérové rozhodovanie prebieha v kontexte emočného zaťaženia, sociálnych očakávaní a neistoty. Koncepcia kariérových rozhodovacích štýlov zahŕňa viacero dimenzií, ktoré odrážajú osobnostné a motivačné faktory (napr. závislosť od druhých, prokrastinácia), a pri ktorých sa predpokladá slabší vzťah k analyticky orientovaným kognitívnym zručnostiam. Rozpor medzi zručnosťami a správaním je tiež v súlade s literatúrou o obmedzenom

využívaní zručností kritického myslenia v reálnych rozhodovacích situáciách (Halpern & Dunn, 2021).

Ďalším možným vysvetlím nevýznamných vzťahov medzi zručnosťami kritického myslenia a kariérovými štýlmi, môžu byť vývinové špecifiká obdobia adolescencie. Hoci adolescenti môžu disponovať logickým a analytickým uvažovaním, kariérové rozhodovanie je často sprevádzané vysokou neistotou a obavami, čo môže zvyšovať pravdepodobnosť využívania intuitívneho rozhodovania a heuristik (Reyna, Farley, 2006; Steinberg, 2010). Podľa teórie duálnych procesov (Kahneman, 2011; Blanchette & Richards, 2010) majú adolescenti v náročných alebo stresujúcich situáciách tendenciu dominovať rýchle, intuitívne procesy nad analytickým uvažovaním. Výber povolania alebo študijného odboru, ktorý predstavuje pre adolescentov zásadnú a emočne zaťažujúcu voľbu, môže preto potláčať využívanie aj dobre rozvinutých zručností kritického myslenia.

Z uvedených zistení a argumentov vyplýva, že hoci dispozície kritického myslenia podporujú využívanie racionality v kariérovom rozhodovaní, praktické využívanie zručností kritického myslenia v reálnom správaní môže byť podmienené širším súborom faktorov (napr. emočná regulácia, sebedomie, úroveň autonómie a pod.). Tieto charakteristiky môžu významne determinovať správanie počas kariérového rozhodovania a súčasne oslabovať vzťah medzi zručnosťami kritického myslenia a kariérovými štýlmi adolescentov.

4.2 Limity a odporúčania pre ďalšie výskumy

Táto štúdia má niekoľko limitov, ktoré je potrebné zohľadniť pri interpretácii výsledkov. Prvým limitom je relatívne malá a nevyvážená výskumná vzorka (N=83), v ktorej prevažovali študentky nad študentmi. Táto nerovnomernosť obmedzuje možnosť generalizácie zistení na širšiu populáciu adolescentov. Ako ďalší limit vnímané korelačný dizajn štúdie, ktorý nám umožňuje identifikovať súvislosť medzi premennými, avšak nám neumožňuje vyvodzovať kauzálne závery.

Limitom štúdie je aj použitie seba-výpovedových dotazníkov pri meraní dispozícií kritického myslenia a kariérových rozhodovacích štýlov, ktoré môžu byť podmienené sociálnou žiaducnosťou a subjektívnou interpretáciou. Navyše, do štúdie neboli zahrnuté viaceré teoreticky relevantné premenné, ako napr. kariérna úzkosť, sebaregulácia, kariérna neistota, ktoré môžu ovplyvniť kariérové rozhodovanie a zároveň môžu pôsobiť ako skryté variabilné premenné.

V nadväznosti na uvedené limity odporúčame v budúcich výskumoch komplexnejšie preskúmať vzťahy medzi kritickým myslením a kariérovými rozhodovacími štýlmi prostredníctvom zahrnutia ďalších premenných, ako je kariérna úzkosť, kariérna spokojnosť, kariérna motivácia či sebaúčinnosť v kariérovom rozhodovaní, a to v pozícií potenciálnych mediátorov alebo moderátorov. Rovnako považujeme za prínosné analyzovať úlohu akademickej motivácie, sebaregulácie, metakognície v procese kariérového rozhodovania, keďže tieto premenné môžu ovplyvňovať spôsob spracovania informácií a následné rozhodnutie.

Ďalším odporúčaním pre budúce výskumy je oblasť rozvoja kritického myslenia. Budúce výskumy by mohli overiť, do akej miery rozvoj a tréning kritického myslenia vedie k zmenám v kariérovom

rozhodovaní a či rozvojom kritického myslenia dochádza k zvýšeniu analytickejšiemu spracovaniu informácií, nižšiemu využívaniu heuristik či intuitívneho rozhodovania.

Zároveň odporúčame replikovať výskum na väčších a heterogénnejších vzorkách. V neposlednom rade považujeme za žiadúce a prínosné rozšíriť meranie kritického myslenia o výkonové testy alebo novovytvorené nástroje, ktoré by zachytávali kritické myslenia v kontextovo relevantných situáciách kariérového rozhodovania.

ZÁVER

Cieľom prekladanej štúdie bolo preskúmať vzťah medzi kritickým myslením a kariérovými štýlmi u adolescentov v rámci koncepcie Career Decision-Making Profiles (Gati et al., 2010). Výsledky ukázali, že dispozície kritického myslenia sú v pozitívnom vzťahu s adaptívnejšími štýlmi, a to konkrétne so spracovaním informácií, úsilím vloženým do rozhodovacieho procesu a snahou o ideálne povolanie. Na druhej strane, medzi výkonovo meranými zručnosťami kritického myslenia a kariérovými štýlmi sa preukázali nevýznamné vzťahy. Výsledné zistenia štúdie prispievajú k rozšíreniu poznatkov o úlohe kritického myslenia v kariérovom rozhodovaní adolescentov a poukazujú na význam rozvoja dispozícií kritického myslenia v školskom prostredí a taktiež v rámci kariérového poradenstva. Zároveň štúdia upozorňuje na potrebu komplexnejšieho skúmania kariérového rozhodovania, ktoré by zahŕňalo aj iné premenné, ako sú napríklad kariérna úzkosť alebo metakognície. Napriek limitom výskumu je možné vnímať výsledky štúdie ako východisko pre tvorbu intervenčných programov zameraných na podporu kritického myslenia, ktoré je nevyhnutné nielen v každodenných situáciách.

LITERATÚRA

- Akosah-Twumasi, P., Emeto, T. I., Lindsay, D., Tsey, K., & Malau-Aduli, B. S. (2018). A systematic review of factors that influence youths' career choices: The role of culture. *Frontiers in Education*, 3, 58. <https://doi.org/10.3389/feduc.2018.00058>
- Anderson, M., Jiang, J. (2018). Teens, social media & technology 2018. *Pew research center*, 31(2018), 1673-1689
- Arbona, C., Fan, W., Phang, A., Olvera, N., & Dios, M. (2021). Intolerance of uncertainty, anxiety, and career indecision: A mediation model. *Journal of Career Assessment*, 29(4), 699-716. <https://doi.org/10.1177/1069072721100256>
- Baiocco, R., Laghi, F., & D'Alessio, M. (2009). Decision-making style among adolescents: Relationship with sensation seeking and locus of control. *Journal of adolescence*, 32(4), 963-976. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2008.08.003>
- Batool, S. S., & Ghayas, S. (2020). Process of career identity formation among adolescents: components and factors. *Heliyon*, 6(9). <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e04905>
- Blanchette, I., & Richards, A. (2010). The influence of affect on higher level cognition: A review of research on interpretation, judgement, decision making and reasoning. *Cognition & Emotion*, 24(4), 561-595. <http://dx.doi.org/10.1080/02699930903132496>

- Drigas, A., & Mitsea, E. (2021). 8 Pillars X 8 Layers Model of Metacognition: Educational Strategies, Exercises & Trainings. *International Journal of Online & Biomedical Engineering*, 17(8), 115- 134 <https://doi.org/10.3991/ijoe.v17i08.23563>
- Elder, L., & Paul, R. (2020). *Critical thinking: Tools for taking charge of your learning and your life*. Rowman & Littlefield.
- Facione, P. A. (1990). Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instructions. Research findings and recommendations. California Academic Press.
- Facione, P. A., & Facione, N. C. (2013). Critical thinking for life: Valuing, measuring, and training critical thinking in all its forms. *Inquiry: Critical thinking across the disciplines*, 28(1), 5-25. <https://doi.org/10.5840/inquiryct20132812>
- Gati, I., Gadassi, R., & Mashiah-Cohen, R. (2012). Career decision-making profiles vs. styles: Convergent and incremental validity. *Journal of Vocational Behavior*, 81(1), 2-16. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2012.03.004>
- Gati, I., Izrailevitch, V., & Tatar, M. (2025). Clients' Intuitions in Career Decision Making: Should Career Counselors Trust Them?. *Journal of Career Assessment*, 33(3), 549-568. <https://doi.org/10.1177/10690727241287532>
- Gati, I., & Kulcsar, V. (2021). Making better career decisions: From challenges to opportunities. *Journal of Vocational Behavior*, 126, 103545. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2021.103545>
- Gati, I., Landman, S., Davidovitch, S., Asulin-Peretz, L., & Gadassi, R. (2010). From career decision-making styles to career decision-making profiles: A multidimensional approach. *Journal of Vocational Behavior*, 76(2), 277-291. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.11.001>
- González-Brignardello, M. P., Sánchez-Elvira Paniagua, A., & López-González, M. Á. (2023). Academic procrastination in children and adolescents: A scoping review. *Children*, 10(6), 1016. <https://doi.org/10.3390/children10061016>
- Greenbank, P. (2014). Career decision-making: 'I don't think twice, but it'll be all right'. *Research in Post-Compulsory Education*, 19(2), 177-193.
- Halpern, D. F. (2014). *Critical thinking across the curriculum: A brief edition of thought & knowledge*. Routledge.
- Halpern, D. F., & Dunn, D. S. (2021). Critical thinking: A model of intelligence for solving real-world problems. *Journal of Intelligence*, 9(2), 22. DOI:10.3390/jintelligence9020022
- Harren, V. A. (1979). A model of career decision making for college students. *Journal of vocational behavior*, 14(2), 119-133. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(79\)90065-4](https://doi.org/10.1016/0001-8791(79)90065-4)
- Hlad'o, P. (2015). Sociální vlivy--psychologický fenomén při volbě další vzdělávací a profesní dráhy. *Lifelong Learning/Celoživotní Vzdělávání*, 5(2), 32-53. <http://dx.doi.org/10.11118/lifele2015050232>.

Hlad' o, P., & Drahoňovská, P. (2012). Rozhodování žáků základních a středních škol o dalším studiu a práci v pohledu žáků i jejich rodičů. *Praha: Národní ústav pro vzdělávání*.

Kahneman, D. (2011). *Myšlení - rychlé a pomalé* (1st ed.). Brno: Jan Melvil Publishing, s.r.o.

Křivohlavý, J. (2009). *Psychologie moudrosti a dobrého života*. Praha: Grada.

Luscombe, A., & Duncan, J. (2023). Access to information research in the digital era. *Canadian Public Administration*, 66(2), 268-276. <https://doi.org/10.1111/capa.12518>

Marchi, R. (2012). With Facebook, blogs, and fake news, teens reject journalistic "objectivity". *Journal of communication inquiry*, 36(3), 246-262. <https://doi.org/10.1177/0196859912458700>

Newman, N., Ross Arguedas, A., Robertson, C. T., Nielsen, R. K., & Fletcher, R. (2025). *Digital news report 2025*. Reuters Institute for the study of Journalism. [10.60625/risj-8qqf-jt36](https://doi.org/10.60625/risj-8qqf-jt36)

Niza, I.H., Mawarpury, M., Sulistyani, A., & Rachmatan, R. (2022). Critical thinking ability and information literacy in identifying fake news on social media users. *Jurnal Psikologi Terapan dan Pendidikan*.

Oguz, A., & Sariçam, H. (2016). The Relationship between Critical Thinking Disposition and Locus of Control in Pre-Service Teachers. *Journal of Education and Training Studies*, 4(2), 182-192. <http://dx.doi.org/10.11114/jets.v4i2.1196>

Organization for Economic Cooperation and Development [OECD] (2023). Population with tertiary education (indicator). Retrieved 24 May 2025, from <https://doi.org/10.1787/f6edc3c2-en>.

Orhan, A. (2023). Fake news detection on social media: the predictive role of university students' critical thinking dispositions and new media literacy. *Smart Learning Environments*, 10(1), 29. <https://doi.org/10.1186/s40561-023-00248-8>

Ragusa, A., González-Bernal, J., Trigueros, R., Caggiano, V., Navarro, N., Minguez-Minguez, L. A., Obregón, A. I. & Fernandez-Ortega, C. (2023). Effects of academic self-regulation on procrastination, academic stress and anxiety, resilience and academic performance in a sample of Spanish secondary school students. *Frontiers in psychology*, 14, 1073529. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1073529>

Reyna, V. F., & Farley, F. (2006). Risk and rationality in adolescent decision making: Implications for theory, practice, and public policy. *Psychological science in the public interest*, 7(1), 1-44. <https://doi.org/10.1111/j.1529-1006.2006.00026>

Ruisel, I. a kolektív, (2008). *Myslenie-Osobnost'-Múdrosť*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV.

Saglam, A. Ç., Çankaya, İ., Üçer, H., & Çetin, M. (2017). The Effect of Information Literacy on Teachers' Critical Thinking Disposition. *Journal of Education and Learning*, 6(3), 31-40. <http://doi.org/10.5539/jel.v6n3p31>

Sosu, E. M. (2013). The development and psychometric validation of a Critical Thinking Disposition Scale. *Thinking skills and creativity*, 9, 107-119, <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2012.09.002>

- Saracaloğlu, A., & Yilmaz, S. (2011). An investigation of prospective teachers' critical thinking attitudes and locus of control. *Elementary Education Online*, 10(2), 468-478.
- Scott, S. G., & Bruce, R. A. (1995). Decision-making style: The development and assessment of a new measure. *Educational and psychological measurement*, 55(5), 818-831. <https://doi.org/10.1177/00131644950550050>
- Stanovich, K. E. (2018). Miserliness in human cognition: The interaction of detection, override and mindware. *Thinking & Reasoning*, 24(4), 423-444. <https://doi.org/10.1080/13546783.2018.1459314>
- Steinberg, L. (2010). A dual systems model of adolescent risk-taking. *Developmental Psychobiology: The Journal of the International Society for Developmental Psychobiology*, 52(3), 216-224. <https://doi.org/10.1002/dev.20445>
- Stríženec, M. (2013). Úloha kritického a strategického myslenia pri rozhodovaní. *Československá psychologie*, 57(4), 317 – 328.
- Valenzuela, R., Codina, N., Castillo, I., & Pestana, J. V. (2020). Young university students' academic self-regulation profiles and their associated procrastination: autonomous functioning requires self-regulated operations. *Frontiers in psychology*, 11, 354. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00354>
- Watson, G. & Glaser, E. M. (2000). Watson-Glaserov test hodnotenia kritického myslenia. Bratislava: Psychodiagnostika.
- World Economic Forum (2025). Future of Jobs Report 2025. Geneva: World Economic Forum. https://reports.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_Report_2025.pdf

RELATIONSHIP BETWEEN CRITICAL THINKING AND CAREER DECISION-MAKING STYLES IN ADOLESCENTS

Abstract: The aim of the study is to identify the relationship between critical thinking and career decision-making styles. The theoretical framework is grounded in the concepts of critical thinking (Facione, 1990) and career decision-making styles (Gati et al., 2012). The research was conducted on a sample of 83 respondents aged 16-18 years ($M_{age}=17,28$; $SD_{age}=3.814$). Critical thinking skills were measured using the Watson-Glaser Critical Thinking Appraisal. Critical thinking dispositions were assessed by the Critical Thinking Disposition Scale (Sosu, 2013), and career decision-making styles were measured using the Career Decision-Making Profiles questionnaire (Gati et al., 2012). Analysis of the collected data revealed a significant relationship between critical thinking dispositions and the career decision-making styles information processing, effort invested in the decision-making process, and aspiration for an ideal occupation. In contrast, no significant relationships were found between critical thinking skills and career decision-making styles.

Keywords: critical thinking, critical thinking dispositions, critical thinking skills, career decision-making process, career profiles, adolescents

Grantová podpora:

VEGA 1/0336/24: Kritické myslenie vo vzťahu k akademickej úspešnosti a rozhodovaniu v špecifických oblastiach života študentov

UGA IX/6/2025: Kritické myslenie vo vzťahu ku kariérovej rozhodnutosti a kariérnej motivácii